

სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის გამოყენების თავისებურებანი და ტენდენციები (1990-2020 წლები)

რუსუდან ფირცხალავა

სტუდ. ი. ჟორდანიას სახ. საწარმოო ძალებისა

და ბუნებრივი რესურსების

შემსწავლელი ცენტრის თანამშრომელი,

ეკონომიკის პროგრამის დოქტორანტი

რეზიუმე

სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა ერის სიმდიდრე და უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური აქტივია რომელზეც არსებითად დამოკიდებულია ქვეყნის მატერიალური კეთილდღეობა და განვითარება. სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების შემადგენლობაში შედის: სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები (სახნავი, სათიბი, საძოვარი, მრავალწლიანი ნარგავები); სათბურები; შიდასამეურნეო გზებისათვის განკუთვნილი მიწები; სხვადასხვა სამეურნეო დანიშნულების კომუნიკაციები; ტყის ზოლები, რომლებიც იცავს მიწებს სხვადასხვა ნეგატიური ფაქტორებისაგან (ქარისმიერი ეროზია); წყლის ობიექტები; საწარმოო და სამაცივრო დანიშნულების შენობა-ნაგებობები, რომელთა დანიშნულებაა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის პირველადი გადამუშავება და დასაწყობება¹. სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები საჯარო რეესტრში აღრიცხული უნდა იყოს შესაბამისი კატეგორიით.

ჩვენ განვიხილეთ ქვეყანაში საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში სასოფლო-სამეურნეო მიწის გამოყენების თავისებურებანი და ტენდენციები.

საკვანძო სიტყვები: სასოფლო-სამეურნეო მიწა, ნათესი ფართობები, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია, სურსათის ექსპორტი-იმპორტი.

ОСОБЕННОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ (1990-2020 ГГ.)

Р. Пирцхалава

Грузинский Технический Университет

Научный центр по изучению производственных сил и природных ресурсов Грузии им. И.Жордания
научный сотрудник, докторант

РЕЗЮМЕ

Земли сельскохозяйственного назначения – это национальное богатство и важнейший экономический актив. От них зависит материальное благополучие страны и её дальнейшее развитие. В состав сельскохозяйственных земель входит: сельскохозяйственные угодья (пашня, кормовые угодья, многолетние насаждения); парники; дороги и комму-

кации для внутривоспользования; лесные полосы, для защиты земель от негативных факторов (ветровая эрозия почв); водные объекты; здания промышленного и холодильного назначения и т.д. Сельско-хозяйственные земли числятся в государственном реестре в соответствующей категории.

Мы рассматриваем те свойства и тенденции сельско-хозяйственных земель, которые проявились в период перехода страны на рыночную экономику.

Ключевые слова: сельско-хозяйственные земли, обработанные земли, сельско-хозяйственная продукция, экспорт-импорт продовольствия.

ძირითადი ტექსტი

ქვეყნის ბუნებრივ-კლიმატური პირობები განაპირობებენ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროცესის თავისებურებებს. მიწის, როგორც წარმოების ძირითადი საშუალების, გამოყენება ვლინდება საკუთრების ფორმების მიხედვით. მისი სხვადასხვა ფორმის (სახელმწიფო, მუნიციპალური, კერძო, შერეული) გამოყენება არის სოფლის მეურნეობაში მრავალწლიანობის (მრავალსაფეხურობის) საფუძველი. მრავალწლიანობა თანამედროვე ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირების მნიშვნელოვანი მაჩასიათებელია.

მიწის სხვადასხვა ხარისხის (ნიადაგების მრავალფეროვნება) და ბუნებრივ-ბიოლოგიური და სოციალურ-ეკონომიკური კანონების ერთდროულად მოქმედების პროცესში ობიექტურად ყალიბდება სხვადასხვა კულტურების ურთიერთშეთანხმების აუცილებლობა. ის განაპირობებს სპეციალიზაციის დივერსიფიკაციას და სტიმულს აძლევს წარმოების ინტენსიური გზით განვითარებას.

აღნიშნული და სხვა სპეციფიკური პირობები უშუალო გავლენას ახდენენ მიწის გამოყენებაზე. განვიხილოთ პერიოდში სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის გამოყენების დონეს გვიჩვენებს ნათესი ფართობების შემცირების ტენდენცია. ცხრილიდან 1 ჩანს, რომ 1990-2020 წლებში ნათესი ფართობები შემცირდა 492 ათასი ჰექტრით. მათ შორის ხორბლის ფართობი - 44,3 ათასი ჰექტრით, სიმინდის - 24,6 ათასი ჰექტრით, ბოსტნეულ-ბალჩეულის - 23,9 ათასი ჰექტრით, კარტოფილის - 11,9 ათასი ჰექტრით (ცხრილი 1).

1 http://frskuban.ru/index.php?option=com_content&view=article&cid.

ცხრილი 1 სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ნათესი ფართობები (ათასი ჰა)

ფართობი	1990 ¹	1995	2003	2012	2014	2018 ²	2019	2020	2020 წ 1990 წლის მიმართ +/-
ნათესი ფართობი სულ	701,9	453,1	561,7	259,6	274,9	207,1	203,0	209,9	-492
მარცვლოვანი და მარცვლოვან-პარკოსანი კულტურები	269,8	259,9	371,0	186,9	213,0	153,2	152,4	102,1	-167,7
ხორბალი	91,7	61,3	174,9	50	48,6	43,6	43,6	47,4	-44,3
სიმინდი	107	142,4	203,2	114,8	129,1	72,8	74,7	82,4	-24,6
ბოსტ.-ბაღჩეული	39,5	30,8	35,3	27,1	22,4	15,4	32,1	15,6	-23,9
კარტოფილი	27,8	23,2	27,1	25,8	18,2	18,9	16,4	15,9	-11,9

1 სტატისტიკური წელიწადი 1999 წ. გვ. 173-175

2 საქსტატი. საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2020. გვ.33, 34

ცხრილი 2 მემცენარეობისა და მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოების მაჩვენებლები 1990 -2020 წლებში (ათასი ტონა)

კულტურები	1990 ¹	1995 ²	2003	2012	2014	2019	2020	2020 წ 1990 წლის მიმართ +/-
ხორბალი	257,7	76,6	225,4	80,7	47,5	100,6	102,4	-155,3
სიმინდის მარცვალი	270,2	386,5	461,9	267,0	291,6	207,1	255,0	-15,2
ლობიო	7,3	14,8	12,1	9,6	7,6	5,9	5,2	-2,1
კარტოფილი	293,8	353,3	425,2	252,0	215,3	194,7	208,6	-85,2
ბოსტნეული	443,2	428,3	430,1	198,5	153,6	161,1	176,1	-267,1
ბაღჩეული	38,8	12,9	125,0	36,7	86,1	79,9	83,6	+44,8
ყურძენი	691,0	422,4	200,0	144,0	172,6	293,8	316,9	-374,1
ხილი	591,2	383,9	260,0	157,9	210,8	144,4	228,6	-362,6
ციტრუსები	283,1	118,0	40,0	77,0	69,8	64,0	56,8	-226,3
ჩაის ფოთოლი	501,7	38,5	24,0	2,6	1,8	2,0	2,4	-499,3
ხორცი (დაკლული წონით)	170,3	115,4	108,9	42,6	878,9	69,5	69,4	-100,9
რძე (მლნ ლიტრი)	659,4	475,4	765,1	589,5	555,3	561,8	569,0	-90,4
კვერცხი (მლნ ცალი)	769,2	269,4	458,1	474,0	634,8	661,2	674,5	-94,7

1 სტატისტიკური წელიწადი 1999, გვ.176-177

2 სტატისტიკური წელიწადი 2009, გვ.174

ნათესი ფართობების შემცირებას თან ახლდა მემცენარეობისა და მეცხოველეობის პროდუქციის მკვეთრად შემცირება (ცხრილი 2).

როგორც ცხრილიდან ჩანს, 2020 წელს ხორბლის წარმოება შემცირდა 1990 წელთან შედარებით 2,5-ჯერ, სიმინდის მარცვლისა - 1,1-ჯერ, ლობიოსი - 1,4-ჯერ, კარტოფილის - 1,4-ჯერ, ბოსტნეულის - 2,5-ჯერ. მკვეთრად შემცირდა მრავალწლიანი კულტურების წარმოება. მაგალითად, ხილის წარმოება

შემცირდა - 2,6-ჯერ, ციტრუსებისა - 5-ჯერ, ყურძნის - 2,2-ჯერ, ჩაის ფოთოლის - 209-ჯერ. შემცირებით ხასიათდება მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოებაც. მაგალითად, ხორცის წარმოება (დაკლულ წონაში) შემცირდა 2,5-ჯერ, კვერცხის წარმოება - 1,2-ჯერ, რძისა - 1,2-ჯერ.

მემცენარეობის პროდუქციის წარმოებაში გადაწყვეტილია ოჯახური მეურნეობების წილი (ცხრილი 3). მაგალითად, ქვეყანაში 2020 წელს ოჯახ-

ცხრილი 3 ოჯახური მეურნეობების წილი მემცენარეობის პროდუქციის წარმოებაში (%)¹

	2010	2012	2014	2017	2018	2019	2020 ²
ხორბალი	85	94	92	85	89	85	92,3
სიმინდის მარცვალი	99	98	97	91	93	93	95,8
ლობიო	100	100	100	100	100	99	98,9
კარტოფილი	100	99	99	99	100	98	97,9
ბოსტნეული	100	98	97	86	92	91	90,4
ბალჩეული	100	100	100	100	100	100	100
ხილი	99,7	99,7	99,4	90,9	92,8	90,7	92,5
ციტრუსები	99,9	99,9	100	99,9	99,7	99,1	99,6
ყურძენი	92,3	91,5	95,1	83,9	87,2	86,1	88,1
ჩაის ფოთოლი	68,0	57,7	59,8	73,3	72,3	59,9	39,4

2 საქსტატი. საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2020. გვ.63

ცხრილი 4 ოჯახური მეურნეობების წილი მეცხოველეობის სულადობაში (%)

	2010	2012	2014	2017	2018	2019	2020
მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი	99,7	99,6	99,7	99,2	99,3	98,0	97,9
აქედან							
ფური და ფურკამეჩი	99,6	99,7	99,7	99,3	99,1	97,5	97,5
ლორი	99,4	99,2	90,8	94,7	91,3	90,4	83,5
ცხვარი და თხა	96,6	96,1	97,6	96,9	96,8	97,1	96,8
ფრინველი	76,7	72,1	71,6	48,9	44,3	35,7	38,3
ფუტკრის ოჯახი	99,9	100	99,8	98,8	95,0	93,5	91,1

ურ მეურნეობებზე მოდის წარმოებული ხორბლის 92,3%, სიმინდის მარცვლის - 95,8%, ლობიოს - 98,9%, ბოსტნეულის - 90,4%, ბალჩეულის - 100%, ხილის - 92,5%, ციტრუსების - 99,6%, ყურძნის - 88,1% და ჩაის ფოთლის - 39,4%.

ოჯახური მეურნეობების წილი (ცხრილი 4) მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის სულადობის მიხედვით 2020 წელს შეადგენდა 97,9%-ს, მათ შორის: ფურისა და კამეჩის - 97,5%, ღორის - 83,5%-ს, ცხვრისა და თხის - 96,8%, ფრინველის - 38,3, ფუტკრის ოჯახისა - 91,1% (ცხრილი 4).

სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების მკვეთრმა შემცირებამ მემცენარეობასა და მეცხოველეობაში განაპირობა ქვეყნის სასურსათო ბაზარზე იმპორტული სასურსათო პროდუქციის დომინირებადი მდგომარეობა. არსებული მონაცემების ანალიზით მტკიცდება, რომ ქვეყნის მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფა არსებითად დამოკიდებულია გარე ფაქტორებზე, რაც მაღალ რისკებთან არის დაკავშირებული. აღსანიშნავია ისიც, რომ ქვეყანაში დიდი რაოდენობით შემოდის ისეთი პროდუქცია, რომლის ადგილზე წარმოების ხელსაყრელი პირობები შექმნილია (ხორბალი, ბოს-

ტნეული, ფრინველის ხორცი, თევზი, მცენარეული ზეთი, ჩაი და სხვ.). ნიშანდობლივია, რომ შესაბამისი ღონისძიებები მიზანმიმართულად არ ხორციელდება საექსპორტო პროდუქციის წარმოების სტიმულირებისათვის. მაგალითად, 2019 წელს (პანდემიის წინა წელიწადი) ქვეყანაში შემოტანილი იყო 980,9 მლნ აშშ \$-ის იმპორტული სასურსათო პროდუქცია, ხოლო სურსათის ექსპორტი შეადგენდა - 244,6 მლნ აშშ \$-ს (საღდო შეადგენს - -736,3 მლნ აშშ \$-ს). 2019 წელს ქვეყანაში შემოტანილი იყო: ხორბალი - 513,7 ათასი ტონა, პურის ფქვილი - 16,9 ათასი ტონა, შაქარი - 128,6 ათასი ტონა, ხორცი - 21,2 ათასი ტონა, მცენარეული ზეთი - 48 ათასი ტონა, ბოსტნეული - 105,7 ათასი ტონა, ხილი - 100,3 ათასი ტონა და სხვ. ქვეყანაში იმპორტირებული სურსათის საშუალო წლიური მაჩვენებელი 2017-2020 წლებისათვის შეადგენს: ხორბლის - 524,1 ათას ტონას, ბოსტნეულის - 105,6 ათას ტონას, ხილის - 86,1 ათას ტონას, ხორცის - 19,9 ათას ტონას, მცენარეული ზეთის - 46,7 ათას ტონას და სხვა. ექსპორტ-იმპორტის სტრუქტურა გვიჩვენებს, რომ ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოება დიდ რისკებთან არის დაკავშირებული.

სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის რე-

სურსების გამოყენების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ აუცილებელია კომპლექსურად განხორციელდეს ორგანიზაციული, ეკონომიკური, სამართლებრივი, ეკოლოგიური ღონისძიებები.

კერძოდ, აუცილებელია მიწის რესურსების გამოყენებაში დაცულ იქნას სახელმწიფო და საბაზრო მექანიზმების შეხამების პრინციპი. ქვეყნის მიწის ფონდის (მიუხედავად საკუთრებისა) მართვაში უპირატესობა უნდა მიენიჭოს მსხვილი და წვრილი მეურნეობების ინტეგრაციას, მიწების ათვისებისა და დეგრადაციის წინააღმდეგ ღონისძიებებში ახალი ტექნოლოგიების და წარმოების ორგანიზაციის თანამედროვე ფორმების გამოყენებას, მიწების კონსოლიდაციას. ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის რაციონალურად გამოყენებისათვის აუცილებელია შემუშავდეს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის გამოყენებისა და დაცვის სახელმწიფო პროგრამა.

ქვეყანაში მიწის რესურსების რაციონალურ გამოყენებაში განმსაზღვრელი როლის შესრულება შეუძლია სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციას. სამხრეთში, მისი განვითარება საწყის ეტაპზეა. კანონი „სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის შესახებ“ ფაქტობრივად არ სრულდება. ჩამოყალიბებული არ არის კოოპერაციის, როგორც პროცესის რეგულირების (მართვის) ერთიანი ორგანიზაციული სისტემა. მსხვილი წარმოების წვრილი ოჯახური მეურნეობით ჩანაცვლებამ შეზღუდა წარმოების მექანიზაციის განვითარების პირობები.

მიზანშეწონილია შემუშავდეს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარების გრძელვადიანი სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამა, რომელშიც აისახება განვითარების რეგიონული თავისებურებანი, ასევე ქართველი მეცნიერების რეკომენდაციები.

წარმოებისათვის სასოფლო-სამეურნეო მიწის რესურსების რაციონალური გამოყენებისათვის მნიშვნელოვანი როლი აკისრია პროგნოზირებასა და სტრატეგიულ დაგეგმვას. აღსანიშნავია, რომ მიწის რესურსების გამოყენების პროგნოზირება და დაგეგმვა (გეგმა) კომპლექსური ხასიათისაა და მოიცავს ეკონომიკურ, სოციალურ, ეკოლოგიურ, დემოგრაფიულ და სხვა სახის პროგნოზებს. სასოფლო-სამეურნეო მიწის სახელმწიფო ფონდი უნდა გახდეს სასოფლო-სამეურნეო მიწის რესურსების პროგნოზირებისა და დაგეგმვის ობიექტი.

ქვეყანაში ჯერ კიდევ მოუგვარებელია მიწის რესურსების აღრიცხვა და რეგისტრაცია. საქართველოს მიწის ფონდის (ბალანსი) ანალიზი 2005

წლის შემდეგ არ გაკეთებულა. ამიტომ ქვეყანაში ცნობილი არ არის როგორია ცვლილებები მიწის ფონდის სტრუქტურაში. განსაკუთრებით ეს ეხება სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ფართობებს. აღსანიშნავია ისიც, რომ უკანასკნელი 30 წლის განმავლობაში მიწის დაცვის ღონისძიებები არ ხორციელდება, ნიადაგის დეგრადაციის მონაცემები განახლებულიც არ არის. მკვეთრად შემცირდა სარწყავი ფართობები, მეორადი დაჭაობების პროცესიც ღრმავდება.

ჩვენი აზრით, უნდა შედგეს სასოფლო-სამეურნეო მიწის დეგრადაციის (ეროზიის, დაჭაობების, გაუდაბნოების, დაბინძურების და ა.შ.) საწინააღმდეგო ღონისძიებათა სქემა 2030 წლის პერიოდისათვის.

სრულყოფას საჭიროებს სასოფლო-სამეურნეო მიწის საკანონმდებლო ბაზა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ნ.ჭითანავა. საქართველოს სოფლის მეურნეობა. ტრანსფორმაცია პრობლემები პერსპექტივები. თბილისი, 2015 წელი.
2. ნ.ჭითანავა. საქართველოს ეკონომიკის გამონეკვები და სტრატეგია, თბილისი, 2018 წელი.
3. პ. კოლუაშვილი. აგრარული რეფორმა, შედეგები და პერსპექტივები. თბილისი 1999 წ.
4. საქართველოს კანონი „სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების შესახებ“. თბილისი 1996წ. 22 მარტი.
5. ა. მესხიშვილი. მიწას პატრონი უნდა გამოუჩნდეს. „ბიზნესი და კანონმდებლობა“ იანვარი-N1 თბილისი 2009წ.
6. საქართველოს 2014 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერა, საქსტატი, თბილისი, 2015 წელი.
7. საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია 2021-2027 წლები.
8. საქართველოს მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტი. მიწის შესახებ საქართველოს კანონმდებლობათა კრებული. თბილისი, 2004.
9. დ.მამუკელაშვილი. „კოოპერაციისა და აგრო-სამრეწველო ინტეგრაციის როლი და განვითარების პერსპექტივები საქართველოში“. დისერტაცია დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, 2020 წ.
10. Планирование использования земельных ресурсов для устойчивого управления землепользованием. ФАО., рим., 2018 г.